

Avtorici v prispevku predstavljata izvirne izsledke terenske raziskave o mobilnosti porabskih Slovencev, ki je potekala v okviru medakademijskega projekta Mobilnost, integracija in adaptacija ob madžarsko-slovenski meji leta 2014 ob primerjavi z izsledki drugih relevantnih raziskav in literature. Najprej prikažeta pomembnejše družbeno-zgodovinske mejnike, ki so bodisi ovirali ali pospeševali mobilnost ljudi, v nadaljevanju pa se osredinjata na preučevanje mobilnosti čez madžarsko-slovensko mejo v aktualnih družbenih razmerah (frekventnost, razlogi, ovire in priložnosti) v percepcijah prebivalcev Porabja, zlasti pripadnikov slovenske skupnosti. Izsledki raziskave kažejo, da je za obiskovanje Slovenije, poleg pragmatičnih razlogov (nakupovanje in delo) značilno tudi vzdrževanje kulturnih povezav in sorodstvenih vezi, medtem ko obiskovanje Avstrije v večji meri zaznamujejo pragmatični razlogi, kakršna sta nakupovanje in delo. Poleg tega odgovori prebivalcev Porabja nakazujejo, da začenjajo zaznavati tudi negativne posledice odprte meje.

Ključne besede: mobilnost, porabski Slovenci, Porabje, madžarsko-slovenska meja, Madžarska, Slovenija

The article brings a presentation of original results of a field research on mobility of the Porabje Slovenians, which was carried out within the interacademy project Mobility, integration and adaptation along the Hungarian-Slovenian border in the year 2014, comparing them with results of other relevant research studies and literature. The authors first present the major socio-economic landmarks that have either impeded or enhanced people's mobility. The main part of the article focuses on the study of mobility across the Hungarian-Slovenian border in the current social situation (frequency, reasons, obstacles, opportunities) in perceptions of the Porabje people, especially members of the Slovenian community. According to the research results, visits to Slovenia – apart from the pragmatic kind like shopping and work – are also related to maintenance of cultural and family ties, while visits to Austria are more pragmatic and are mostly due to shopping and work. Moreover, answers of the Porabje people also point out the fact they are beginning to perceive the negative consequences of the open border as well.

Keywords: mobility, Porabje Slovenians, Porabje, Hungarian-Slovenian border, Hungary Slovenia

UVOD

Porabje¹ je bilo vse do prve polovice 20. stoletja geografsko in kulturno oziroma narodno-tesno povezano z današnjim Prekmurjem. Različne študije (npr. Kozar-Mukič 1984; Munda Hirnök 1999a, 2002; Zupančič 2000) poudarjajo marginaliziranost tega območja in večdesetletno zaprtost madžarsko-slovenske in madžarsko-avstrijske meje kot dejavnika,

¹ V geografskem pogledu je Porabje del prekmurskega Goričkega. Leži južno od reke Rabe pri mestu Monošter v Železni županiji na zahodnem delu Madžarske, stisnjeno med avstrijsko in slovensko mejo. Ozemlje slovenskega Porabja meri 94 km² in vključuje sedem vasi, v katerih živijo pretežno pripadniki slovenske etnične skupnosti. Značilna je »struktura drobnih vasi«, kar pomeni, da v naseljih živi manj kot 500 prebivalcev. V njih strnjeno živi slovenska narodna skupnost, ki je številčno najmanjša narodna skupnost ne le na Madžarskem, temveč tudi, ko na splošno govorimo o Slovencih, ki živijo v sosednjih državah Slovenije. Po popisnih podatkih za leto 2011 živi na Madžarskem 2820 Slovencev (Tóth in Vékás 2013: 5–6). Več o številu Slovencev na Madžarskem v luči zgodovinskih dogodkov je pisal Kovács (2003).

ki sta v preteklosti v veliki meri opredeljevala mobilnost in migracije porabskih Slovencev. Pomen in vloga madžarsko-slovenske in madžarsko-avstrijske meje v življenju prebivalcev Porabja je v zadnjih dveh desetletjih precej drugačna, kot je bila po 2. svetovni vojni. Vloga meje je vedno večplastna, na eni strani je geopolitična linija (relativno statična fizična kategorija) in hkrati je tudi družbeni oziroma politični konstrukt. Kot fizična kategorija meja opredeljuje območje nadzora in določa domet zakonodaje ter administrativne regulacije. Kot družbeni in politični konstrukt meja družbenim skupnostim posreduje globlje simbolne, kulturne, zgodovinske in religiozne pomene. Meja je tudi pomemben vir etničnega opredeljevanja, določa »nas«, ki smo v interakciji v označenih mejnih črtah, in nas s tem ločuje od drugih zunaj meja (Barth 1981 [1969]). Na eni strani meja prinaša iluzijo o socio-kulturni homogenosti razmejenih skupnosti oziroma območij in ima razločevalno funkcijo, na drugi strani pa je meja tudi prehodna in služi kot stičišče oziroma območje izmenjav (Slavec Gradišnik 2013: 15–18).

V prispevku nameravamo osvetliti družbeno relevantnost državne meje za mobilnost prebivalstva v sodobnih, aktualnih življenjskih razmerah, še zlasti s perspektive slovenske skupnosti v Porabju. Družbeni in politični kontekst, v katerem živi slovenska manjšina v Porabju, se je po letu 1990 močno spremenil; kljub mnogim pozitivnim spremembam, ki so omogočile in poenostavile čezmejno mobilnost, komunikacijo in stike med ljudmi ter institucijami, je državna meja še vedno živa tako v spominu kot v vsakdanjih izkušnjah posameznika.

Percepcije o meji in aktualno mobilnost prebivalcev Porabja smo raziskali v okviru medakademijskega projekta *Mobilnost, integracija in adaptacija ob madžarsko-slovenski meji*² leta 2014 in na podlagi izsledkov drugih, v preteklosti opravljenih raziskav in literature. Slovensko Porabje je etnološko sicer dobro preučeno, vendar ko govorimo o sodobni mobilnosti prebivalcev vzhodnega obrobja slovenskega etničnega prostora, ugotavljamo, da je v primerjavi z Beneško Slovenijo, zahodnim obrobjem, kateri so strokovnjaki posvetili precejšnje pozornosti (npr. Kalc 1997, 2000; Kalc idr. 2002; Ravnik 2003; idr.), manj raziskano.

² Medakademijski projekt *Mobilnost, integracija in adaptacija ob madžarsko-slovenski meji/Integration and Adaptation along the Hungarian-Slovenian Border*, dvostransko sodelovanje med Madžarsko akademijo znanosti in Slovensko akademijo znanosti in umetnosti (1. 1. 2013–31. 12. 2015). Vodja: dr. I. Slavec Gradišnik. Sodelujoče ustanove: Inštitut za etnologijo, Raziskovalni center za humanistiko, Madžarska akademija znanosti, Budimpešta, Madžarska, ZRC SAZU – Inštitut za slovensko narodopisje (M. Godina Golija, V. Huzjan, M. Kropelj, I. Slavec Gradišnik) in Inštitut za narodnostna vprašanja (K. Munda Hirnök).

DRUŽBENO-ZGODOVINSKI KONTEKST MOBILNOSTI PORABSKIH SLOVENCEV

Za razumevanje sodobnih procesov mobilnosti prebivalcev v Porabju je dobro poznati družbeno-zgodovinski kontekst razvoja območja, zato bomo na kratko nanizali pomembnejše zgodovinske mejnike, ki so bodisi ovirali ali pospeševali mobilnost ljudi.

Prebivalci na območju današnjega Prekmurja in Porabja so delili skupno usodo v ogrskem delu Avstro-Ogrske monarhije vse do 1. svetovne vojne. S trianonsko mirovno pogodbo (4. junij 1920) je bilo Prekmurje priključeno h Kraljevini Srbov, Hrvatov in Slovencev (pozneje Kraljevina Jugoslavija), Porabje pa je ostalo v madžarski državi³ in s tem se je začela ločena zgodovina Porabja. Madžarsko-slovenska meja je odrezala središčne kraje od njihovih gravitacijskih zaledij. Z novo razmejitvijo so se pretrgale že utrjene povezave s trgovskimi središči v Beltincih, Bogojini, Murski Soboti in Radgoni, družbeno-ekonomski položaj porabskih Slovencev se je prej slabšal kot izboljševal. Tudi avstrijsko-madžarska meja je bila določena leta 1920 kot rezultat mirovne pogodbe. Nova razmejitev je ločevala prebivalce, ki so prej bili povezani med seboj, ločevala je sorodnike in je ovirala gospodarske stike (Hardi in Nárai 2001: 108–109).

Prebivalci Porabja so se znašli v težkem ekonomskem položaju, majhne kmetije niso zadoščale za preživetje, v monoštrskih tovarnah je bilo premalo delovnih mest, tudi siva ekonomija ni pomagala, vrste sezoncev in izseljencev so se vse bolj daljšale (Kozar-Mukič 1984: 6–7, 2003: 111–118; Munda Hirnök 1992: 238–248, 2004; Just 2009: 23).

Odnosi Madžarske z novo Jugoslavijo in tiha propaganda z obeh strani ob koncu 2. svetovne vojne niso pripomogli k normalizaciji življenja v Porabju. Državno mejo med Jugoslavijo in Madžarsko je določilo premirje, sklenjeno v Moskvi 20. januarja 1945. Takoj po vojni so bili stiki prebivalcev Porabja s prebivalci Prekmurja v Sloveniji (Jugoslaviji) še dokaj nemoteni in neposredni. Na obeh straneh meje so za dvolastnike vzajemno zagotovili prestopne dokumente, potrebne za obdelovanje zemlje (Stipkovits 1994). Sporazum o dvolastništvu je omogočal dostop do zemljišč tudi ob avstrijsko-madžarski meji.

Vendar pa bistvene rešitve za izboljšanje ekonomskega položaja ni prinesla niti agrarna reforma iz leta 1945, saj veliko prosilcev zemlje ni dobilo. Zaradi omejenih možnosti poljedelstva so se v Porabju razvijale druge dejavnosti, npr. sadjarstvo, prodaja lesa, žganjekuha, trgovina z jajci ipd. (Kozar-Mukič 1984; Munda-Hirnök 1992). Vaščani so si preživetje zagotavljali s sezonskim delom. Vir preživetja je bilo tudi tihotapljenje blaga med sosednjimi državami (Avstrija, Jugoslavija), ki je postalo intenzivno po letu 1945 in je bilo posledica pomanjkanja blaga oziroma pomanjkljive javne oskrbe. S to dejavnostjo so se ukvarjali predvsem dvolastniki zemljišč in nezaposleni (Kozár 2000: 54).

³ Devet »slovenskih vasi« v okolici Monoštra je bilo dodeljeno Madžarski: Števanovci (Apátistvánfalva) in Otkovci (Balázsfalu) – vas se je leta 1937 priključila Števanovcem, Andovci (Orfalu), Vérica in Ritkarovci (Kétyölgy) – vasi sta se združili leta 1951, Gornji Senik (Felsőszölnök), Dolnji Senik (Alsószölnök), Slovenska ves (Rábatótfalu) in Sakalovci (Szakonyfalva). V teh naseljih so prebivali pretežno prebivalci slovenskega rodu, skupaj z Nemci, Madžari in Romi.

Po podpisu pariške mirovne pogodbe (10. februar 1947) so se odnosi Madžarske s sosedi izboljšali, to je še posebej veljalo za Jugoslavijo, s katero je Madžarska 13. oktobra leta 1947 podpisala kulturni sporazum, 8. decembra pa Sporazum o prijateljstvu, sodelovanju in vzajemni pomoči. Takrat se je prebudila tudi narodna organiziranost porabskih Slovencev, ki sicer niso imeli tradicije v takšnem povezovanju. Leta 1947 so bili soustanovitelji Demokratične zveze južnih Slovanov (v nadaljevanju DZJS), ki je združevala na Madžarskem živeče Srbe, Hrvate in Slovence (Kovács 2011: 70–71).⁴ Že leto dni pozneje so se odnosi med obema državama korenito spremenili. Leta 1948 so bile z resolucijo informbiroja prekinjene vse povezave med Jugoslavijo in drugimi vzhodnimi državami ter Sovjetsko zvezo. Začela se je gonja proti Jugoslaviji, stopnjeval se je gospodarski pritisk, sledili so vojaški incidenti, provokacije na meji. Rezultat je bil, da so na 102 kilometra dolgi meji potegnili bodečo žico, postavili minska polja, strelne jarke in opazovalne stolpe. Takrat je prišlo do trde ločitve tudi med Avstrijo in Madžarsko, prej prehodna meja je postala dokaj neprepustna ločnica med dvema družbeno-ekonomskima ureditvama (kapitalizmom in socializmom). Tudi na avstrijsko-madžarski meji so postavili t. i. »železno zaveso«, ki je bila ideološka, gospodarska, jezikovna in kulturna bariera (Hardi in Nárai 2001: 108–109).

S tem je postalo Porabje popolnoma izolirano. Napetosti po letu 1948 so poleg številnih negativnih posledic (npr. večkratni popisi prebivalstva, politična propaganda, prisilno izseljevanje ljudi v delovna taborišča ipd.) za daljše obdobje onemogočile povezovanje in sodelovanje obmejnih krajev ob Rabi in Muri.

Šele po Stalinovi smrti (leta 1953) so se razmere med vzhodnim blokom in Jugoslavijo začele urejati in po letu 1956, ko je prišel na oblast János Kádár, so se politični odnosi med Jugoslavijo in Madžarsko začeli izboljševati. Z meje so postopno začeli odstranjevati bodečo žico in mine. V Porabje so se začeli vračati številni prisilno preseljeni Slovenci, ki so bili v času Rákosijevega režima v letih 1950–1953 deportirani v prisilna delovna taborišča na Hortobágy in okolico (Munda Hirnök 2013). Odprli so mednarodna mejna prehoda Dolga vas–Rédics⁵ in Hodoš–Bajánsenye. Tudi po teh spremembah pa gospodarstvo v Porabju ni doživelo razcveta: Madžarska za Porabje ni razvila nobenega gospodarskega razvojnega načrta, nasprotno, območje je namenila za lovski rezervat.⁶ Ponovno se je začelo množično izseljevanje. V 50. letih se je zaradi slabih življenjskih razmer in strahu pred politično represijo, z obmejnega območja izselilo veliko ljudi, še zlasti po zatrtju madžarske

⁴ DZJS na Madžarskem, s sedežem v Budimpešti, je v letih 1947–1990 zastopala kulturne in politične interese Slovencev na Madžarskem. Od leta 1972 je imela tudi slovenskega referenta, med letoma 1986 in 1990 pa je delovala slovenska sekcija Zveze v Monoštru (Zveza Slovencev na Madžarskem 1997).

⁵ Prvi slovenski prehod Dolga vas–Rédics na državni slovensko-madžarski meji je bil odprt leta 1966. Pred tem je bilo potovanje v Slovenijo mogoče prek Avstrije ali Hrvaške (Ružič 2008: 2).

⁶ Porabje je po naravnih danostih in gospodarski razvitosti sodilo med revnejša območja Madžarske. Naravne razmere (gričevnat svet in kislá, slabše rodovitna zemlja) niso omogočali intenzivnega kmetijskega razvoja, zato se je tam ohranila individualna posest, ki je bila na Madžarskem bolj kakor ne izjema in ni bila deležna enake družbene podpore (Miklavc in Olas 1979: 138).

revolucije leta 1956. Cilji beguncev so bile zahodnoevropske države, ZDA in deloma tudi Jugoslavija.⁷ Na zmanjševanje števila prebivalcev v Porabju so vplivale še notranje selitve na Madžarskem;⁸ ohranile so se namreč sezonske selitve poljedelskih delavcev na državna posestva v notranjost Madžarske. Sezonsko delo je bilo še v 60. letih porabskim Slovencem glavni vir preživljanja (Munda-Hirnök 1992).

V 70. in 80. letih 20. stoletja je sledil razvoj sodelovanja med Jugoslavijo (Slovenijo) in Madžarsko na različnih področjih, ko so se politične, delno gospodarske, izobraževalne in kulturne organizacije iz Slovenije povezale v različne oblike sodelovanja z ustanovami oziroma organizacijami Železne in Zalske županije. Poleg tega je DZJS kot samostojna pravna oseba od leta 1974 na podlagi letnega sporazuma (obnovljen je bil vsako leto) navezala neposredno sodelovanje z Zvezo kulturnih organizacij (ZKO) in z drugimi sorodnimi republiškim organizacijami v Jugoslaviji (Sloveniji). Zaradi oddaljenosti mejnih prehodov so bili osebni stiki prebivalcev s sosednjo Slovenijo še vedno dokaj omejeni. Strog mejni režim in ukrepi (posebne obmejne prepustnice) so omejevali število potovanj domačinov in tudi oteževali priseljevanje v obmejne kraje. Omenjeni ukrepi so hromili gospodarski in turistični razvoj območja in oteževali ohranjanje stikov s sorodstvom v Sloveniji (Arday in Joó 1987: 570). Strogo zavarovana avstrijsko-madžarska meja pa je do konca 80. let 20. stoletja onemogočala čezmejne stike prebivalcev, šele uvedba t. i. »svetovnega potnega lista« leta 1987 je odprla državljanom Madžarske prehode čez mejo. Politične spremembe na Madžarskem leta 1989–1990 pa so prinesle ponovno normalizacijo čezmejnih stikov (Hardi in Nárai 2001: 108–109).

Slovenska skupnost je v tem obdobju še vedno delovala v okviru DZJS, enotne organizacije Slovencev, Hrvatov in Srbov na Madžarskem, v njej so imeli enega predstavnika (Just 2009: 24). V novih družbeno-političnih razmerah (demokratizacija madžarske družbe) se je zaradi nezadovoljstva slovenske manjšine z delovanjem DZJS oblikovala želja po njeni reorganizaciji oziroma izstopu iz omenjene organizacije. 27. oktobra leta 1990 so na Gornjem Seniku ustanovili Zvezo Slovencev na Madžarskem⁹ kot nadstrankarski organ s sedežem v Monoštru (predhodnik zveze je bilo slovensko društvo Lipa, ustanovljeno januarja leta 1990). Prvič v svoji zgodovini so porabski Slovenci dobili lastno samostojno organizacijo.

Razvijajoča se industrija v bližnjem mestu Monošter, kjer je bil zaposlen velik del prebivalstva srednje generacije, je omogočila ljudem dvig življenjske ravni (Kozar-Mukič 1984). Procesi prestrukturiranja gospodarstva na Madžarskem po letu 1989 (privatizacija, prihod tujega kapitala, zlasti v informatiki in strojni industriji, uvajanje sodobne tehnologije ipd.)

⁷ Po zatrtju madžarske revolucije leta 1956 je Madžarsko zapustilo več kot 200.000 ljudi, največ beguncev je bilo iz županij ob zahodni meji oziroma iz okrajev omenjenih županij in iz Budimpešte. Izmed okrajev je bil delež beguncev na državni ravni najvišji v monoštrskem okraju; od tam se je v tujino preselilo okrog 2100 oseb ali 8,7 % prebivalcev (Kovács 2011: 78).

⁸ Med letoma 1949 in 1960 se je zmanjšalo število prebivalcev Porabja praktično v vseh vaseh, in sicer za 15 do 25 % (Miklavc in Olas 1979: 141–142).

⁹ O delovanju omenjene organizacije gl. spletno stran (Zveza Slovencev na Madžarskem B. n. l.).

pa so bolj ali manj vplivali tudi na industrijo v Monoštru. Tovarne so se s pomočjo tujega kapitala (zlasti nemškega, italijanskega in avstrijskega) preoblikovale in spremenile svoje programe, ki so zahtevali drugačen profil zaposlenih, kar je še povečalo stopnjo brezposelnosti med porabskimi Slovenci. Nekaj novih delovnih mest se je odprlo tudi v porabskih vaseh, kljub temu pa ostaja gospodarska nerazvitost žgoč problem celotnega obmejnega območja (Munda Hirnök 2009: 309–310). Prestrukturiralo se je tudi agrarno gospodarstvo, posledica tega je preoblikovanje oziroma ukinitve državnih kmetijskih zadrug in posledično ukinitve možnosti za najemanje sezonskih delavcev (Munda Hirnök 2008: 237).

Na položaj Slovencev v Porabju kakor tudi na intenzivnost in raznovrstnost njihove mobilnosti so po letu 1990 vplivali predvsem: demokratični procesi na Madžarskem (nova pravna in politična ureditev), osamosvojitve Slovenije, organiziranost Slovencev na Madžarskem, postopno odpiranje območja¹⁰ in evropski integracijski procesi (vstop Madžarske in Slovenije v EU in schengensko območje). Vse to je pospešilo čezmejne komunikacije in medregionalno sodelovanje. Vzdrževanje čezmejnih stikov porabskih Slovencev je opazno na različnih ravneh tako s strani Madžarske kot Slovenije. Po letu 1990 je bilo sklenjenih več meddržavnih, medregionalnih oziroma medobčinskih sporazumov o različnih oblikah sodelovanja, katerih namen je bil oživiti čezmejne stike na formalni in neformalni ravni.¹¹

¹⁰ Na slovensko-madžarski meji je sedem cestnih in en železniški prehod: prvi mednarodni mejni prehod Dolga vas–Rédics je bil odprt leta 1966, drugi sredi 70. let Hodoš–Bajánsénye, leta 1992 so odprli prehoda Pince–Tornyiszentmiklós in Martinje–Gornji Senik (leta 2005 so ga prekvalificirali v mednarodnega), leta 1997 prehoda Kobilje–Nemesnép in Prosenjakovci–Magyarszombatfa ter leta 2002 mejni prehod Čepinci–Verica.

¹¹ Naj omenimo nekaj najpomembnejših: leta 1992 je občina Murska Sobota podpisala Sporazum o sodelovanju z Zvezo Slovencev na Madžarskem; podobni sporazumi o skrbi za pospeševanje gospodarskih in drugih stikov so bili podpisani tudi med Zvezo Slovencev na Madžarskem in naselji Gornji Petrovci, Puconci, Hodoš, Šalovci, Kuzma in Grad; – leta 1995 je bil podpisan Sporazum o gospodarskem sodelovanju med Pomurjem in Železno županijo; – leta 1996 so župani nekaterih prekmurskih občin in predsednik Pomurske madžarske samoupravne skupnosti ter župani nekaterih občin Železne in Zalske županije ter predsednik Zveze Slovencev na Madžarskem v Sombotelu podpisali sporazum o obmejnem sodelovanju. Sporazum vsebuje različne naloge, predvsem pa skrb za razvoj prostora in prometa, oskrbo prostora z energijo, varstvo narave in okolja, sodelovanje v kulturi, znanosti in izobraževanju, razvoj gospodarstva in turizma, sodelovanje v zdravstvu, javni varnosti in preprečevanju naravnih nesreč.

Na državni ravni je bila prva konvencija med vlado SFRJ in LR Madžarsko o znanstvenem, prosvetnem in kulturnem sodelovanju sprejeta leta 1963, bila je temelj mnogih pozneje sprejetih programov sodelovanja. Leta 1992 je bil med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko podpisan Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republici Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republici Sloveniji (Sporazum 1993a), ki v 10. členu predvideva možnosti za vsestranske, svobodne in neposredne stike manjšin z »matičnim narodom« ter njegovo državo in javnimi ustanovami. V ta namen naj bi podpisniki odpirali nove mejne prehode, skrbeli za prometne povezave, podpirali gospodarske in kulturne stike ter izmenjavo strokovnjakov. Leta 1994 sta Republika Slovenija in Republika Madžarska podpisali Sporazum o prosti trgovini (*Uradni list Republike Slovenije* 14/94), ki naj bi prispeval k razširitvi gospodarskih stikov. Omeniti velja še Sporazum o sodelovanju na področju izobraževanja, kulture in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko (Sporazum 1993b) (Munda Hirnök 1998, 1999b).

Ena od oblik čezmejnega sodelovanja je tudi projektno sodelovanje. Porabski Slovenci so kot partnerji sodelovali v različnih čezmejnih evropskih projektih (npr. Phare CBC, Interreg III A, Skupni sklad za male projekte Slovenija-Madžarska ipd.).¹² Omenjeni projekti so bili pretežno usmerjeni v razvoj in zaščito naravne in kulturne dediščine ter v gospodarski in kulturno-turistični razvoj območja. Za razvoj gospodarstva na obmejnih območjih je bilo pomembno tudi izboljšanje prometnih povezav med Slovenijo in Madžarsko. V tej smeri so potekale aktivnosti za ureditev neposredne železniške (železniška proga je bila odprta leta 2001) in avtocestne povezave v petem vseevropskem prometnem koridorju (Lorber 2003: 103).

Z vidika razvoja Porabja in krepitev stikov s Slovenijo je bila zelo pomembna ustanovitev Razvojne agencije Slovenska krajina (Razvojna agencija slovenska krajina B. n. l.); ta od začetka pridobiva finančna sredstva iz evropskih in državnih skladov, ki prispevajo k razvoju gospodarstva, kmetijstva in turizma.¹³ Slovenska vzorčna kmetija na Gornjem Seniku, urejena leta 2015, postaja pomemben cilj zaradi zanimivih (tudi etnoloških) prireditev ne le Slovencev iz Porabja, temveč tudi obiskovalcev iz Slovenije.

V zadnjih dveh desetletjih, zlasti pa po letu 2004, so oživeli in se razvili stiki s Slovenijo tako rekoč na vseh področjih, na kulturnem, šolskem, znanstvenem, medijskem, športnem, verskem ipd. (Munda Hirnök 2009: 320–321). Poleg oživitve stikov na formalni ravni so po odpravi mej znova oživeli tudi osebni in neformalni stiki, kamor sodijo obiski sorodnikov, prijateljev, obiski kulturnih in športnih prireditev, nakupovanje itn.

ŠTUDIJA PRIMERA O ČEZMEJNI MOBILNOSTI PREK MADŽARSKO-SLOVENSKE MEJE

METODOLOGIJA RAZISKAVE

Pri izvedbi empirične raziskave pri projektu *Mobilnost, integracija in adaptacija ob madžarsko-slovenski meji* smo uporabili kvantitativno metodo anketiranja s strukturiranim vprašalnikom. Vzorec prebivalcev Porabja je nastal z metodo snežne kepe. Vanj smo vključili prebivalce sedmih vasi Porabja (Andovci, Dolnji Senik, Gornji Senik, Sakalovci, Slovenska ves, Števanovci, Verica-Ritkarovci) in Monoštra,¹⁴ starih med 15 in 75 let. Pripravili smo

¹² Na primer projekt *Sodelovanje med Rabo in Muro*, ki je potekal v okviru programa PHARE/CREDO in ga je zasnovalo podjetje za promocijo kulture Franc-Franc iz Murske Sobotice. Njegov namen in cilj sta bila oblikovanje sodobne kulturno-turistične poti med Rabo in Muro (Sukič 1999).

¹³ Na primer projekt *Sosed k sosedu/Szomszéd a szomszédhoz* (avgust 2009–junij 2012), pri katerem so sodelovali čezmejni projektni partnerji v Prekmurju in Porabju. Projektne aktivnosti so pripomogle k večji prepoznavnosti območja, k ohranjanju naravne in kulturne dediščine tega prostora in k obujanju šeg in navad, spoznavanju kultur in vključevanju digitalne medijske tehnologije v ohranjanje tradicije prostora. V okviru projekta so na obeh straneh meje obnovili infrastrukturo, ki omogoča izvajanje kulturnih in turističnih dejavnosti (Piko-Rustia 2015: 133).

¹⁴ Monošter vključuje podatke tudi za Slovensko ves, ki je bila leta 1983 upravno priključena k Monoštru.

strukturiran vprašalnik z 19 vprašanji zaprtega in odprtega tipa v slovenskem in v madžarskem jeziku. Vprašanja, s pomočjo katerih smo želeli evidentirati percepcije o čezmejni mobilnosti prebivalcev prek madžarsko-slovenske in madžarsko-avstrijske meje, so zahtevala odgovore o naslednjem: demografski podatki anketiranca, narodna oziroma etnična pripadnost, vključevanje na tržišče dela v sosednjih državah, raba jezika, stališča anketirancev o sosednjih državah, možnosti čezmejnega sodelovanja in percepcije o spremembah v Porabju (oziroma na obmejnem območju) po vstopu Madžarske v EU in schengensko območje.

Anketiranje je potekalo junija in julija leta 2014. S pomočjo dvojezičnih anketarjev smo pridobili 197 anket. Zbrane podatke smo obdelali s statističnim programom SPSS.

Primerjava stalnega prebivališča anketiranih in popisnih podatkov iz leta 2011 pokaže, da smo z anketo zajeli 14,7 % prebivalcev Andovcev, 5,7 % prebivalcev Dolnjega Senika, 5,4 % prebivalcev Gornjega Senika, 6,3 % prebivalcev Sakalovcev, 5,2 % prebivalcev Števanovcev, 18,1 % prebivalcev Verice-Ritkarovcev in 0,81 % prebivalcev Monoštra. Večina anketirancev je vprašalnik izpolnila v madžarskem jeziku. V anketi je sodelovalo 94 (47,7 %) moških in 103 (52,3 %) ženske. V največjem deležu (50,3 %) je zastopana srednja generacija med 31 in 55 leti. 29,9 % anketiranih sodi v mlajšo generacijo (5–30 let), najmanjši delež (19,8 %) anketiranih pa je starejši od 55 let. Izobrazbena sestava anketiranih kaže, da med njimi prevladujejo anketiranci s končano srednjo (42,1 %) in poklicno šolo (24,9 %). Visoko oziroma fakultetno izobraženih je 19,8 % anketiranih, najmanj anketiranih (12,7 %) pa ima končano osnovno šolo. Med anketiranci se jih je največ opredelilo za Madžare (75 oz. 38,1 %), 31,5 % oziroma 62 anketiranih se je opredelilo za Slovence in Madžare, 23,4 % oziroma 46 anketirancev za Slovence, 11 (5,6 %) anketirancev je navedlo drugo narodnost (5 anketirancev se je opredelilo za Nemce¹⁵, 1 za Slovenca–Nemca, 5 za Venda¹⁶), 1 (0,5 %) je navedel, da je neopredeljen, 2 (1 %) anketiranca pa nista želela odgovoriti na vprašanje.

ANALIZA PODATKOV

V analizi se osredinjamo na mobilnost in pomen državne madžarsko-slovenske meje, kakor ju dojemajo prebivalci Porabja, posebej pripadniki slovenske skupnosti. Pri tem nam je v oporo primerjava s percepcijami in mobilnostjo prebivalcev Porabja čez madžarsko-avstrijsko mejo.

¹⁵ Anketiranci, ki so se opredeli za Nemce, so z Dolnjega Senika. Za etnično podobo te vasi je značilno, da tam že stoletja prebivajo Slovenci, Madžari in Nemci. Število Nemcev se je po letu 1946 sicer močno zmanjšalo zaradi sovražnega razpoloženja nove oblasti do medvojnega delovanja hitlerjevske Ljudske zveze (*Volksbund*). Leta 1946 so izselili 103 osebe iz 24 družin v Nemčijo, številne družine pa so pobegnile čez mejo (Kozár 2003: 34–37).

¹⁶ Med obema vojnama se je, podobno kot na Koroškem, tudi v Porabju razvila različica »vindišarske teorije«, imenovana »vendska teorija«. Njeni privrženci so zagovarjali tezo, da onstran Mure ne živijo Slovenci, ampak Vendi, poseben narod, ostanek nekdanjih Vandalov. Vendska teorija je slabo vplivala na identifikacijske procese porabskih Slovencev. Nazadnje so bile njene ideje obujene leta 1992, ko je bila na Verici ustanovljena Vendska zveza, ki pa ni delovala dolgo. Razpustitev zveze je verjetno pospešilo sprejetje Zakona o pravicah narodnih in etničnih manjšin na Madžarskem (1993), ki priznava 13 manjšin, med njimi Slovence, ne pa tudi Vendov (Kozar-Mukič 1997: 302–303; Munda Hirnök 2001).

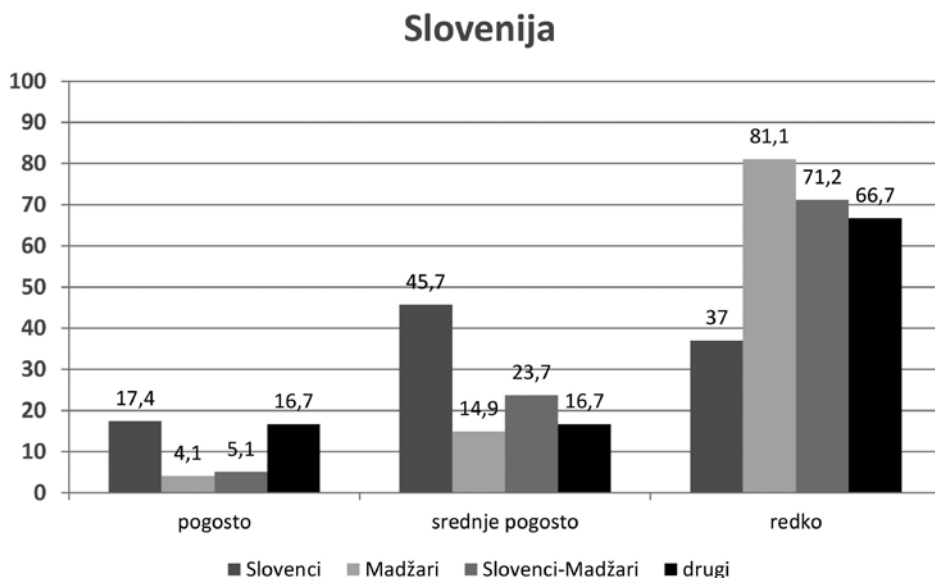
Obiskovanje sosednjih držav oziroma čezmejna mobilnost sta mogoči le ob odprti meji, dobro izgrajeni cestni infrastrukturi in visoki stopnji motoriziranosti prebivalstva. Kakor omenjeno, je bilo Porabje dolga desetletja odrezano od Slovenije (Jugoslavije) in (še bolj) od Avstrije, obiskovanje sosednjih krajev je bilo oteženo in nemalokrat ga je oblast tudi onemogočala. Do pomembnega preobrata za ljudi ob madžarsko-slovenski meji je prišlo z odprtjem meddržavnega mejnega prehoda Martinje-Gornji Senik (1992), kajti s tem so se tudi za prebivalce slovenskega Porabja znatno zboljšale možnosti za čezmejna potovanja in za oživitev stikov s sosednjo Slovenijo (prej so lahko uporabljali mejni prehod Hodoš–Bajánsenye, približno 30 km oddaljen od Monoštra).

Preučevanju čezmejne mobilnosti prebivalcev Porabja je bilo v preteklosti namenjenih le nekaj študij. Renata Mejak je na podlagi izsledkov terenske raziskave¹⁷ preučevala čezmejne stike in percepcije prebivalcev Monoštra o Madžarski in Sloveniji v dveh časovnih točkah, leta 1992 (N = 602) in 1995 (N = 129). Medčasovna primerjalna analiza pogostnosti obiskovanja Slovenije je pokazala, da so se deleži anketirancev, ki so obiskovali Slovenijo »večkrat v tednu« (pri čemer je absolutno število izjemno majhno, saj gre za redke posameznike), »2–3 krat letno« in »naključno« v treh letih, nekoliko povečali, hkrati pa se je zmanjšalo število anketirancev, ki nikoli niso potovali v Slovenijo. Izsledki ankete leta 1995 so pokazali, da Slovenijo obišče »večkrat v tednu« 1,6 % anketiranih, »večkrat na mesec« 3,9 % anketiranih, »2–3 krat na leto« 32,6 % anketiranih, »naključno« pa obišče Slovenijo skoraj polovica (49,6 %) anketiranih. Manjša rast števila potovanj v Slovenijo med letoma 1992 in 1995 je bila povezana z možnostjo neoviranega prestopa državne meje, z odprtjem mejnega prehoda v Porabju in z razvojem dobrih sosedskih odnosov med državama. Še vedno pa so dejavniki, ki niso spodbudno vplivali na pretok ljudi čez mejo, na primer pomanjkanje javnega prevoza, gospodarske težave na Madžarskem, odsotnost večjega mesta ob slovensko-madžarski meji itn. (Mejak 1998: 276–277).

Vstop Madžarske in Slovenije v EU in schengensko območje je za prebivalce Porabja ustvaril razmere za neovirano čezmejno potovanje in s tem za okrepitev oziroma nadgraditev stikov s Slovenijo (in tudi z Avstrijo). Kljub temu pa podatki, zbrani v letu 2014, kažejo, da anketiranci še vedno v največjem deležu (66,5 %) dokaj redko obiskujejo Slovenijo, kar pomeni, da mejo prestopijo nekajkrat letno ali še redkeje. Četrtnina anketiranih (25,1 %) Slovenijo obišče srednje pogosto, oziroma dva- do trikrat mesečno in le 8,4 % anketiranih Slovenijo obiskuje pogosto (vsak dan ali dva- do trikrat tedensko). Med anketiranci, ki pogosto obiskujejo Slovenijo je 50 % Slovencev. Anketiranci, ki so se opredelili kot Slovenci, v večjih deležih pogosto (17,4 %) ali srednje pogosto (45,7 %) obiskujejo Slovenijo kakor pa anketiranci, ki so se opredelili kot Madžari (4,1 % Madžarov obišče Slovenijo pogosto in 14,9 % srednje pogosto) in anketiranci, ki so se opredelili kot Slovenci–Madžari (pogosto: 5,1 %; srednje pogosto: 23,7 %).

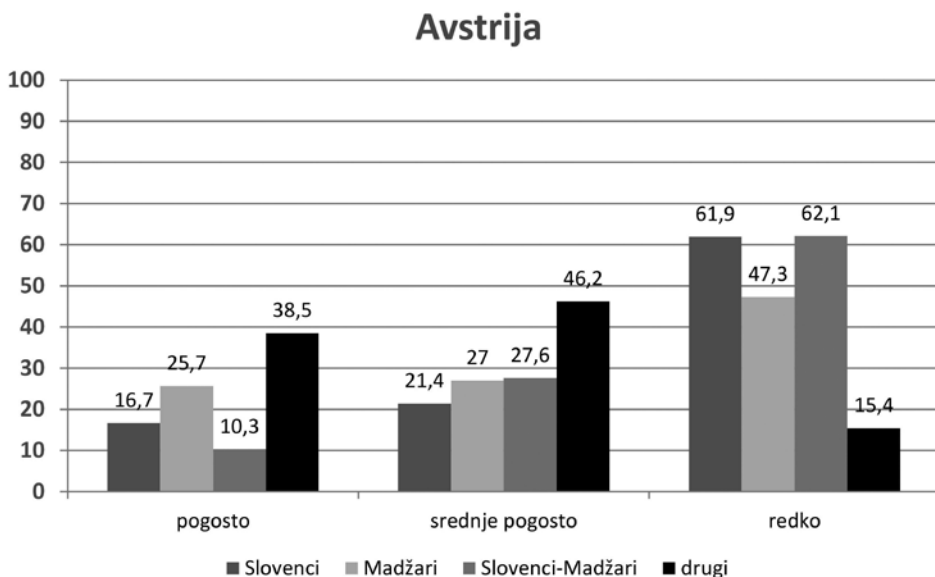
¹⁷ Raziskovalni projekt *Medetnični odnosi in identiteta v slovenskem etničnem prostoru* je potekal v Inštitutu za narodnostna vprašanja v letih 1991–2001, vodila ga je dr. Albina Nečak Lük. V tem projektu sta bili izvedeni tudi raziskavi v Monoštru, in sicer: v prvi časovni točki leta 1992 je bilo opravljeno anketiranje na reprezentativnem vzorcu polnoletnih prebivalcev Monoštra, v drugi časovni točki leta 1995 pa je bilo na istem vzorcu izvedeno ponovno anketiranje z nekoliko dopoljenim vprašalnikom.

Graf 1: Pogostnost obiskovanja krajev v Sloveniji (izraženo v odstotkih, N=191).

Odgovori so pokazali, da anketiranci pogosteje obiskujejo Avstrijo kot Slovenijo. Opazen je precej višji delež anketirancev, ki obiskujejo Avstrijo pogosto (19,8 %), primerljiv delež tistih, ki Avstrijo obiskujejo srednje pogosto (27,3 %) in nekaj nižji delež tistih, ki Avstrijo obiskujejo redko (52,9 %). Med anketiranci, ki pogosto obiskujejo Avstrijo je največji delež Madžarov (51,4 %).

Graf 2: Pogostnost obiskovanja krajev v Avstriji (izraženo v odstotkih, N=187).

Anketirance smo povprašali po razlogih obiskovanja sosednjih držav. Med razlogi za obiske v Sloveniji so v največjem deležu (67 %) navedli izlete in dopust. Drugi najpomembnejši razlog je nakupovanje (53,8 %) in tretji obiskovanje kulturnih in športnih prireditev (36,5 %). Šele na četrtem in petem mestu so po deležih obiski sorodnikov (20,8 %) in obiski prijateljev (18,3 %). Sorazmerno majhen delež anketirancev (med njimi so v ospredju Slovenci – 37 % in drugi – 35,7 %), ki so med razlogi obiskovanja Slovenije navedli obisk sorodnikov, je posledica postavitve državne meje in s tem ločenosti Porabja in Prekmurja po 1. svetovni vojni. To potrjujejo izsledki sondažne raziskave o družini in sorodstvu v Porabju leta 1991, ki kažejo, da so bili prebivalci Slovenske krajine v času pred 1. svetovno vojno povezani v gosto sorodstveno mrežo. Železna zavesa med Madžarsko in Jugoslavijo po 2. svetovni vojni je za več desetletij onemogočila stike med ljudmi in tudi sorodniki se niso mogli obiskovati. Posledično je prišlo do zrahlanja in celo izgube stikov med sorodniki (Ravnik 1999: 333–335).

Najmanjši delež anketiranih (2,5 %) je navedel, da obiskuje Slovenijo zaradi šolanja oziroma izobraževanja. Odprta meja oziroma prost pretok delovne sile v EU omogoča zaposlovanje v državah članicah EU, kljub temu zaradi dela obiskuje Slovenijo le 11,2 % anketiranih. Ob tem velja pripomniti, da so se Porabci zaposlovali v Sloveniji (v manjšem številu) in tudi v Avstriji že pred popolnim odprtjem obmejnega območja in sprostitve trga dela, kar potrjujejo izsledki terenske raziskave, ki je bila izvedena v letih 2004–2005.¹⁸ Primerjava podatkov raziskave o sezonstvu (2004–2005) s podatki pričujoče raziskave kaže, da so se prebivalci Porabja v Sloveniji in v Avstriji v največjem deležu zaposlovali v kmetijstvu. V času raziskave smo evidentirali tudi posameznike, ki so opravljali pomožna dela na kmetijah in v gospodinjstvih (npr. oskrba bolnih, čiščenje). V anketi, izvedeni leta 2014, med ponujenimi dejavnostmi sicer nismo poudarili pomožnih del, terenske izkušnje pa kažejo, da tudi danes občasno hodijo ženske (upokojenke in tudi še redno zaposlene) k družinam v sosednji državi, bodisi kot negovalke ali snažilke. V primerjavi z letoma 2004/2005 je treba med novimi dejavnostmi poudariti zlasti storitve (v gostinstvu in v trgovini) – kar 6,6 % anketiranih, ki delajo v Avstriji, je navedlo, da so zaposleni v storitveni dejavnosti. Terenske izkušnje kažejo, da zaposlovanje prebivalcev Monoštra in okolice v Avstriji negativno vpliva na lokalno okolje, opazno je pomanjkanje določenih poklicnih profilov (npr. natakarjev, kuharjev, električarjev, mizarjev ipd.). S težavami pri iskanju primernih kadrov se spoprijemajo tudi slovenske organizacije, kot npr. Hotel Lipa, ki deluje v okviru Slovenskega kulturnega in informativnega centra. Anita Vajda, vodja Hotela Lipa

¹⁸ Terensko raziskavo *Sezonstvo – prikaz sezonstva v luči pričevanj anketirancev na primeru južnega dela Porabja* smo izvajali v Inštitutu za narodnostna vprašanja v letih 2004–2005 s finančno podporo Ministrstva za kulturo Republike Slovenije. Izvedli smo 11 intervjujev (enega delodajalca in 10 oseb iz porabskih vasi). Za intervjuje smo uporabili polstrukturirani vprašalnik s skupinami vprašanj, s katerimi smo želeli ovrednotiti: vzroke sezonskega zaposlovanja, njegove smeri, načine sklenitve pogodb, trajanje take sezonske zaposlitve, zvrsti dela, zaslužek, odnos delodajalcev do sezonskih delavcev ipd. O izsledkih raziskave gl. Munda Hirnök 2008.

je za radijsko oddajo Sotočja povedala: »Veliko časa mi vzame, da najdem primeren kader. Težava je, da kuharji in natakarji iščejo službo v Avstriji, mi pa z njihovimi plačami ne moremo konkurirati« (Sotočja 2016).

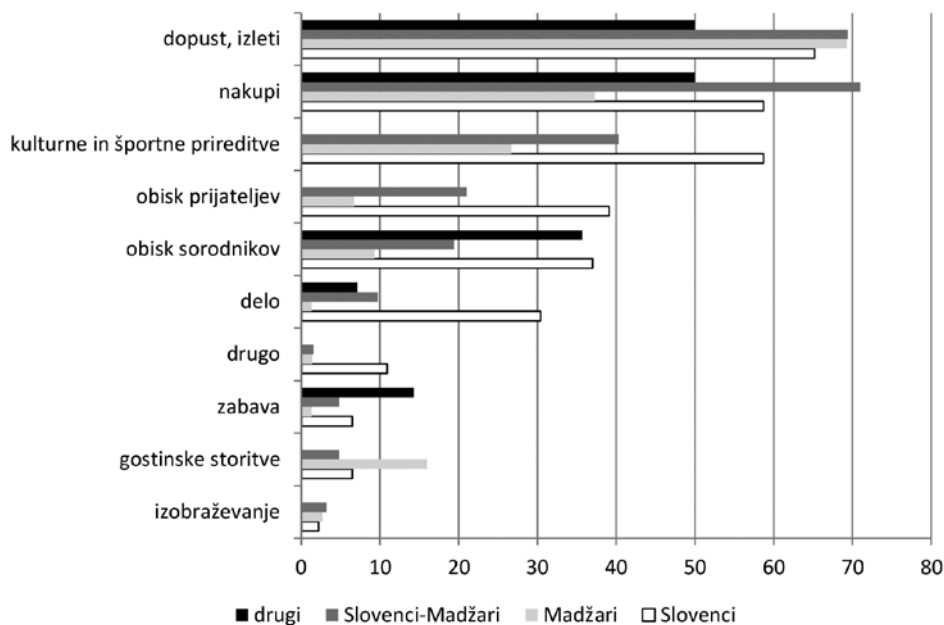
Podatki kažejo na pomembne razlike pri razlogih za obiskovanje Slovenije glede na etnično pripadnost. Med Slovenci jih 58,7 %, med Slovenci–Madžari pa kar 71 % obiskuje Slovenijo zaradi nakupovanja, v primerjavi z Madžari, ki to počno v manjšem deležu (37,7 %). Podobno velja za obiskovanje Slovenije zaradi udeležbe na kulturnih in športnih prireditvah. Med Slovenci jih 58,7 %, med Slovenci–Madžari pa 40,3 % obiskuje kulturne in športne prireditve v Sloveniji, medtem ko to počne le 26,7 % Madžarov. Še zlasti pa so vidne etnične razlike pri obiskovanju Slovenije zaradi dela, obiskovanja sorodnikov in prijateljev. Če Slovenijo zaradi dela obiskuje 30,4 % Slovencev in 9,7 % Slovencev–Madžarov, pa to počne le 1,3 % Madžarov. Zaradi obiskovanja sorodnikov potuje v Slovenijo 37 % Slovencev in 19,4 % Slovencev–Madžarov, na drugi strani pa 9,3 % Madžarov. Podobne razlike v odgovorih med etničnimi skupinami so razvidne tudi, če pogledamo potovanja v Slovenijo zaradi obiskovanja prijateljev. Hkrati pa Madžari v večjem deležu (16 %) kot Slovenci (6,5 %) in Slovenci–Madžari (4,8 %) Slovenijo obiščejo zaradi gostinskih storitev.¹⁹

Anketiranci so pri obiskovanju Avstrije navedli nekoliko drugačno prioriteto razlogov. Avstrijo v največjem deležu (77,7 %) obiskujejo zaradi nakupovanja. Tako je na primer anketiranec z Dolnjega Senika na vprašanje »Kaj se je po vašem mnenju po vstopu Madžarske v EU in schengensko območje v Porabju najbolj spremenilo«, odgovoril: »Lahko gremo nakupati npr. v Avstrijo, kjer je veliko artiklov cenejših kot na Madžarskem«. Ali anketiranec iz Sakalovcev: »Možnosti nakupovanja v Avstriji (kvalitetni izdelki, cenovno ugodni izdelki, ugodne akcije, cenejše gorivo)«, hkrati pa je še povedal, da je v Sloveniji v primerjavi z Avstrijo boljša izbira. Na drugo mesto, s precej nižjim deležem (27,4 %) so anketiranci postavili izlete in dopust. Zaradi dela obiskuje Avstrijo 24,4 % anketirancev, kar pa je precej večji delež v primerjavi s Slovenijo. V primerjavi s Slovenijo, pa so manjši deleži anketirancev, ki Avstrijo obiskujejo zaradi obiskovanja sorodnikov (12,7 %) in prijateljev (6,1 %). In tudi tu je med Slovenci (17,4 %), Slovenci–Madžari (16,1 %) in zlasti drugimi (21,4 %), več posameznikov, ki obiskujejo Avstrijo zaradi sorodnikov, kakor med Madžari (5,3 %).

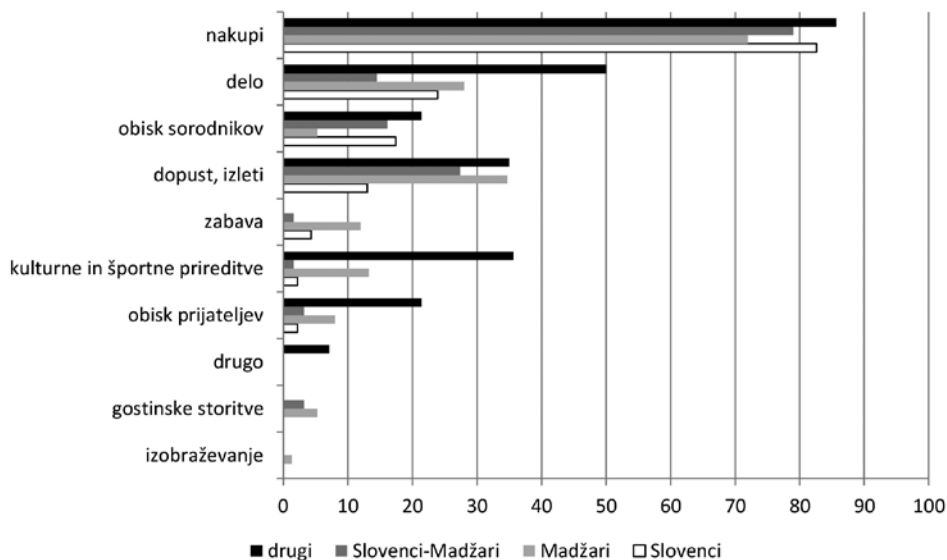
Anketirance smo povprašali, na podlagi česa so si ustvarili predstavo. oziroma iz katerih virov so si pridobili znanje o Sloveniji in Avstriji. Informacije o Sloveniji si anketiranci v najvišjem deležu (67,5 %) pridobivajo na podlagi osebnih stikov. Podobno so bili tudi v raziskavi *Medetnični odnosi in identiteta v slovenskem etničnem prostoru* leta 1992 v odgovorih anketirancev iz Monoštra osebni stiki najpomembnejši vir informacij o Sloveniji (Mejak 1998: 285).

¹⁹ Izsledki raziskave *Medetnični odnosi in identiteta v slovenskem etničnem prostoru* (v dveh časovnih točkah: 1992 in 1995) o namenu obiskov Slovenije med prebivalci Monoštra so pokazali, da so v največjem deležu anketiranci potovali v Slovenijo zaradi nakupovanja (1992: 56 %, 1995: 47,3 %), na drugem mestu so navedli obiske sorodnikov (1992: 23,9 %, 1995: 28,7 %) in na tretjem obiske prijateljev (1992: 22,9 %, 1995: 21,7 %) (Mejak 1998: 278–280).

Graf 3: Razlogi za obiskovanje krajev v Sloveniji (možnih je bilo več odgovorov; N=197).

Graf 4: Razlogi za obiskovanje krajev v Avstriji (možnih je bilo več odgovorov; N=197).

Druga pomembna vira informacij sta šola (56,3 %) in izleti v Slovenijo (55,8 %). Visok delež anketirancev, ki so se opredelili kot Slovenci (76,1 %), in visok delež anketirancev, ki so se opredelili kot Slovenci–Madžari (75,8 %), je navedel šolo kot pomemben vir informacij o Sloveniji. Ta podatek je bil pričakovan glede na dejstvo, da učenci (prek njih tudi starši) na dveh dvojezičnih osnovnih šolah v Porabju (Gornji Senik, Števanovci) v učnem programu, obšolskih dejavnostih, na jezikovnih tečajih, ki potekajo v Sloveniji, pridobijo informacije o Sloveniji. Samo 30,7 % Madžarov je šolo navedlo kot vir informacij o sosednji državi.

Za anketirance so dokaj pomemben vir informacij o Sloveniji še kulturni stiki (40,6 %). Manj pomembno za oblikovanje predstave o Sloveniji je delo, saj ga je poudarilo le 13,2 % anketiranih.

Medtem pa anketiranci znanje o Avstriji pridobivajo zlasti iz medijev (52,3 %), na drugem mestu so osebni stiki (39,6 %) in na tretjem šola (35 %). Predstavo o Avstriji si s pomočjo dela oblikuje 22,8 % anketiranih, podobno velja tudi za izlete (24,9 %). Bistveno manjši delež pa k poznavanju Avstrije prispevajo kulturni stiki, saj jih je kot vir informacij navedlo le 10,2 % anketiranih.

Tabela 1: Načini, s katerimi so si anketiranci ustvarili predstavo (znanje, poznavanje) o sosednji pokrajini v Sloveniji/Avstriji (možnih je bilo več odgovorov; N=197).

	Slovenija										Avstrija									
	Slo.		Madž.		Slo.-Madž.		drugo		skupaj		Slo.		Madž.		Slo.-Madž.		drugo		skupaj	
	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%	Št.	%
znanja, pridobljena v šoli	35	76,1	23	30,7	47	75,8	6	42,9	111	56,3	16	34,8	19	25,3	25	40,3	9	64,3	69	35
iz medijev	25	54,3	28	37,3	22	35,5	7	50	82	41,6	25	54,3	31	41,3	38	61,3	9	64,3	103	52,3
osebni stiki	39	84,8	45	60	39	62,9	10	71,4	133	67,5	11	23,9	44	58,7	15	24,2	8	57,1	78	39,6
delo	14	30,4	5	6,7	7	11,3	0	0	26	13,2	9	19,6	20	26,7	10	16,1	6	42,9	45	22,8
Izleti	31	67,4	38	50,7	34	54,8	7	50	110	55,8	4	8,7	24	32	13	21	8	57,1	49	24,9
kulturni stiki	28	60,9	23	30,7	26	41,9	3	21,4	80	40,6	3	6,5	11	14,7	3	4,8	3	21,4	20	10,2
drugo	4	8,7	3	4,0	0	0	0	0	7	3,6	3	6,5	1	1,3	0	0	0	0	4	2

Področje, na katerem anketiranci v največji meri vidijo možnosti čezmejnega sodelovanja s Slovenijo je zlasti sodelovanje društev in organizacij – tako meni 62,9 % anketiranih. 61,4 % anketiranim se zdi potencial za čezmejno povezovanje kulturno sodelovanje. V podobnem deležu – 60,4 % anketiranih meni, da čezmejni projekti predstavljajo možnost za sodelovanje, 58,9 % anketiranih je poudarilo gospodarsko sodelovanje.

Pri izbiri področij, na katerih anketiranci vidijo možnosti za čezmejno sodelovanje z Avstrijo, so anketiranci precej enakomerneje izbirali med ponujenimi možnostmi. V največjem deležu (57,9 %) pa so poudarili zaposlovanje in gospodarsko sodelovanje (49,2 %).

Tabela 2: Področja za možnosti čezmejnega sodelovanja (možnih je bilo več odgovorov; N = 197).

	Slovenija		Avstrija	
	št.	%	št.	%
čezmejni projekti	119	60,4	79	40,1
gospodarsko sodelovanje	116	58,9	97	49,2
urejanje infrastrukture	50	25,4	40	20,3
zaposlovanje	78	39,6	114	57,9
lažja oskrba (nakupi, storitve)	68	34,5	86	43,7
kulturno sodelovanje	121	61,4	67	34,0
sodelovanje šol	105	53,3	73	37,1
sodelovanje društev, organizacij	124	62,9	75	38,1
sodelovanje z madžarsko narodno skupnostjo v Prekmurju / s slovensko manjšino na avstrijskem Štajerskem	73	37,1	57	28,9
ni potrebe po čezmejnem sodelovanju	1	0,5	4	2,0
drugo	4	2,0	4	2,0

Percepcije ovir za čezmejno sodelovanje s Prekmurjem (Slovenijo) ali z Gradiščansko (Avstrijo) so zelo podobne. V obeh primerih so v največjih deležih poudarili birokratske ovire in nezainteresiranost prebivalstva. Pri čezmejnem sodelovanju s Prekmurjem so v nekoliko večjih deležih kot pri čezmejnem sodelovanju z Gradiščansko omenili slabe cestne povezave in nezadostno medijsko informiranje.

Tabela 3: Poglavitne ovire pri čezmejnem sodelovanju s Prekmurjem in z Gradiščansko (možnih je bilo več odgovorov; N=197).

	Prekmurje		Gradiščansko	
	št.	%	št.	%
slabe cestne povezave	22	11,2	15	7,6
nezadostno informiranje iz medijev	40	20,3	32	16,2
madžarska politika	53	26,9	52	26,4
birokratske ovire	78	39,6	71	36,0
nezainteresiranost prebivalstva	73	37,1	69	35,0
čezmejno sodelovanje ni potrebno	2	1,0	3	1,5
drugo	8	4,1	10	5,1
ne vem	39	19,8	49	24,9

Poleg navedenih ovir, so anketiranci imeli možnost, da pod »drugo« navedejo katere koli dodatne razloge, ki po njihovi presoji ovirajo čezmejno sodelovanje. Skromen odziv anketirancev na odprto kategorijo (4,1 % anketirancev je navedlo ovire za čezmejno sodelovanje s Prekmurjem in 5,1 % z Gradiščansko) kaže, da je bil to ali prevelik miselni napor ali pa gre za izraz nezainteresiranosti. Anketiranci so med »drugimi« ovirami za

čezmejno sodelovanje omenili neznanje nemškega in slovenskega jezika (v večjem deležu za sodelovanje z Gradiščansko), neizkoriščanje danih možnosti (na splošno) in malo razpisov (čezmejnih).

Tabela 4: Percepcije anketirancev o tem, kaj se je po vstopu Madžarske v EU in schengensko območje v Porabju najbolj spremenilo (možnih je bilo več odgovorov; N = 197).

	Št.	%
odprtost	108	54,8
zaposlovanje	84	42,6
sodelovanje	48	24,4
drugo	86	43,7
b. o.	7	3,6

Zadnje vprašanje je bilo odprto; z njim smo povprašali za mnenje o spremembah po vstopu Madžarske v EU in schengensko območje. Odgovore smo smiselno razvrstili v štiri vsebinske kategorije. V največjem deležu (54,8 %) so anketiranci napisali, da je najopaznejša sprememba večja odprtost območja.

Za ponazorilo navajamo nekaj odgovorov : »Bolj preprost prehod meje, brez potnega lista lahko potujemo v sosednje države« (anketiranec iz Monoštra); »Območje je postalo odprto (lažji pretok ljudi, blaga), mobilnost prebivalstva se je povečala, zlasti pri mladih« (anketiranec iz Monoštra). Polstoletna izoliranost območja in zaprtost mej sta pustili posledice tudi v čustvenem življenju ljudi: »Za Porabce se je odprl svet, svobodno lahko zapustijo državo,« je povedal anketiranec iz Andovcev.

Z odprtostjo območja so se še povečale možnosti za zaposlovanje v Sloveniji in v Avstriji, kar se je pokazalo v drugem najpogostejšem odgovoru anketirancev (42,6 %), tj. »zaposlovanje«. »Več ljudi najde delo v sosednjih državah, s tem si zagotovijo boljše preživetje,« je menil anketiranec z Gornjega Senika. Anketiranci so v odgovorih predvsem poudarili zaposlovanje v Avstriji: »Bistveno se je povečalo število zaposlenih Madžarov v tujini, zlasti v Avstriji,« je povedal anketiranec iz Monoštra.

24,4 % anketiranih je navedlo sodelovanje kot opazno spremembo v Porabju po vstopu Madžarske v EU. »Več in boljše sodelovanje med državami, odkar ,ni mej' se ljudje bolj zanimajo za kulturo in druge možnosti sosednjih držav,« in »Z ukinitvijo administrativne meje so se povečali stiki s sosednjimi pokrajinami v sosednjih državah, več možnosti sodelovanja na vseh področjih življenja (gospodarstvo, kultura, šport, prijateljske vezi itd.),« sta navedla anketiranca iz Monoštra. Posebno obliko sodelovanja je omenil anketiranec iz Andovcev: »Zaradi boljše mehanizacije prebivalstva na Goričkem pride do sodelovanja s porabskimi Slovenci (pri žetvi, pri raznih kmečkih delih itd.).«

Poleg omenjenih opažanj o spremembah v Porabju po vstopu Madžarske v EU in schengensko območje so anketiranci v velikem deležu (43,7 %) navedli zelo raznovrstne razloge (kategorija: Drugo). Med odgovori so v največjem deležu kot pozitivno spremembo

omenili razvoj turizma, ki se je po odprtju obmejnega območja vidno okreplil. K temu so prav gotovo prispevali tudi čezmejni in drugi projekti že omenjene Razvojne agencije Slovenska krajina in različne aktivnosti Nacionalnega parka Őrség (del parka je slovensko Porabje), kar se izraža tudi v opažanjih anketirancev, npr.: »Pokrajina se hitreje razvija zaradi EU projektov« (anketiranec z Gornjega Senika). Turistična ponudba se počasi izboljšuje. Za obiskovalce so urejene pohodniške in kolesarske poti v neokrnjeni naravi, turisti lahko v porabskih naseljih spoznavajo bogato kulturno dediščino. Večjezični informativni panoji v pokrajini turistom posredujejo informacije o zgodovini, o naravni in kulturni dediščini pokrajine.²⁰ Posebej velja omeniti čezmejni pohod »Pout po dolaj pa bregaj« (12,4 km) na poti med Budinci, Dolenci, Čepinci in Andovci; tj. tematska pot o življenju ob »železni zavesi« na severni meji Slovenije.²¹

Opazen delež anketirancev je kot pozitivno stran evropskih integracijskih procesov zaznal, da odprtost območja, potovanje brez ovir v sosednje države, ponuja možnost za spoznavanje drugih narodov, kultur in jezikov. Poudarili so tudi večji pomen učenja jezikov: »V večjem številu in raje se učijo tuje jezike kot v preteklosti, zlasti slovenščino,« in »Mladi se rajši učijo slovenski oziroma nemški jezik, to znanje kasneje pride prav, zlasti če se zaposlijo v tujini zaradi boljšega zaslužka,« sta napisala anketiranca iz Monoštra. V nekoliko manjšem deležu so anketiranci navedli še manjšinsko vprašanje, ki je po njihovem mnenju postalo pomembnejše kot prej, tudi ko gre za slovensko manjšino v Porabju. Anketiranec z Gornjega Senika je menil: »Slovenska manjšina je bolj vidna kot nekoč.«

Anketiranci v vsakdanjem življenju zaznavajo tudi negativne vplive odprtosti območja. Med negativnimi opažanji je močno v ospredju mnenje, da se je z vstopom v EU in schengensko območje zmanjšala javna varnost v Porabju. To so utemeljevali z razlogi, npr. »Zaradi bližine meje so se v vasi naselili ljudje, ki niso dobronamerni« (anketiranec z Dolnjega Senika). Ali: »Slaba stran je, da se veliko neželenih oseb pojavi, ker ni kontrole« (anketiranec z Gornjega Senika). Ob tem je treba pojasniti, da je območje Porabja (in zlasti Monošter kot mesto) zaradi bližine (zlasti) Avstrije postalo privlačno za ljudi ne le iz notranjosti države, temveč tudi za državljane iz članic EU, konkretno iz Romunije. Na podlagi terenskih opažanj ugotavljamo, da je razlog za naselitev priseljencev v Porabju povezan z željo po zaposlitvi v bližnjih krajih Avstrije. Po navadah se močno razlikujejo od Slovencev, ne kažejo pripravljenosti, da bi se vključili v vaško (ali mestno) skupnost, kar med prebivalci povzroča občutek nelagodja. Manjši delež anketirancev pa je zapisal, da so cene življenjskih potrebščin po vstopu Madžarske v EU in schengensko območje poskočile in tudi preživljanje je težje kot prej. »Cene so poskočile do neba,« in »Vse se je podražilo,« sta povedala anketiranca z Gornjega Senika. Omeniti velja tudi mnenje Dolnjeseničana, ki je opozoril na beg možganov: »Delojemalci-strokovnjaki so šli v tujino«. Intenzivno izseljevanje

²⁰ Več o turistični ponudbi gl. na spletni strani Razvojne agencije Slovenska krajina (Razvojna agencija Slovenska krajina B. n. l.).

²¹ Več o tem gl. na spletni strani Krajinskega parka Goričko (Krajinski park Goričko B. n. l.).

delovne sile lahko zaradi izgube človeških virov negativno vpliva na družbeni in gospodarski razvoj države oziroma lokalnega okolja. Na drugi strani pa mobilnost prebivalstva prispeva k družbenemu in gospodarskemu razvoju v državi izvora oziroma lokalnem okolju, saj je v njej potencial za razvoj strategij preživljanja gospodarsko manj razvitih skupnosti.

Mobilnost je seveda dvosmerna, tudi iz Avstrije in Slovenije prihajajo obiskovalci na Madžarsko: »Od tukaj veliko ljudi hodi delat, kupovat itd. v tujino, od tam (zlasti iz Avstrije) jih veliko obišče Monošter in okolico,« ali pa »Ker ni več meje, veliko ljudi iz tujine obišče naše kraje, po mojem mnenju se je turizem povečal in tudi več ljudi se poslužuje naših storitev« (anketiranca iz Monoštra).

SKLEP

Mobilnost porabskih Slovencev sta v preteklosti v veliki meri opredeljevali obrobnost obmejnega območja in večdesetletna zaprtost madžarsko-slovenske in madžarsko-avstrijske meje. Za Porabce današnje območje Prekmurja (Slovenija) v preteklosti ni bilo pomemben cilj selitve, niti sezonske niti trajnejše. Samo mobilnost pa so ovirali zlasti politični razlogi. Po letu 1990 so se družbene in politične razmere v Porabju korenito spremenile: zlasti z vstopom Madžarske in Slovenije v Evropsko unijo (2004) in schengensko območje se je meja odprla, z odprtjem novih mejnih prehodov so se še bolj poenostavili čezmejna mobilnost, komunikacije in stiki. Odprava mejnega nadzora je predvsem pri starejši in deloma tudi srednji generaciji, ki sta pred spremembami občutili strog režim obmejnosti in prestopanja meje, vplivala tudi na njihov čustveni svet, kakor je v intervjuju opisala domačinka srednje generacije z medijskega področja:

To je bil pozitiven šok za tukajšnje ljudi, kajti, sploh pa naša generacija, ki sicer tiste stroge meje v 50-ih letih 20. stoletja nismo doživeli, smo pa vseeno nekako ves čas bali, ko smo prestopali mejo. Si nekako imel tesen občutek, ko si se že približeval meji, kako te bodo kontrolirali. Nekako si imel občutek, da po letu 2006, ko več ni bilo kontrole na meji, da kot če bi se peljal iz ene porabske vasi v drugo porabsko vas, takrat ko si se praktično peljal čez administrativno mejo. Ker te nobeden več ni kontroliral. In to je bil enkratni občutek.²²

Pričakovali smo, da so odprta meja in potencialne možnosti za sodelovanje ter povezovanje na formalni in neformalni ravni spremenili, povečali mobilnost prebivalcev Porabja,

²² Intervju je nastal v okviru projekta CRP Konkurenčnost Slovenije 2006–2013, *Percepcija slovenske manjšine v Italiji v slovenskih medijih in komunikacijski vzvodi integracije zamejskega in slovenskega medijskega prostora*. Izvajalec: UP ZRS Koper, soizvajalec INV. Financerja: Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije in Urad Vlade Republike Slovenije za Slovence v zamejstvu in po svetu.

zlasti porabskih Slovencev, čez madžarsko-slovensko mejo. Pa vendar izsledki pričujoče empirične raziskave o pogostnosti obiskovanja prebivalcev Porabja krajev v sosednji državi ne kažejo bistvenega povečanja obiskov v Sloveniji, če jih primerjamo z izsledki raziskav iz leta 1992 in 1995, pri čemer se zavedamo metodoloških omejitev neposredne primerjave podatkov.²³

Večje razločke je raziskava pokazala pri razlogih obiskovanja Slovenije, zlasti v primerjavi z razlogi, ki so jih anketiranci navedli za obiske v Avstriji. Prebivalci Porabja obiskujejo Slovenijo predvsem zaradi izletov in dopusta, nakupovanja ter obiskovanja kulturnih, športnih prireditev in navsezadnje, da obišejo sorodnike in prijatelje. V precej manjšem številu v Slovenijo hodijo zaradi dela. Ti podatki so delno pričakovani, kajti gospodarski kazalniki sosednjega Goričkenga (del Pomurske regije) v Sloveniji kažejo, da gre prav tako za obrobno območje z enim urbanim središčem in zelo omejenim številom delovnih mest,²⁴ zaradi česar sta tudi zanj značilni tradicionalno sezonsko, začasno ali stalno izseljevanje in posledično depopulacija prostora (Zupančič 2003: 82–83; Kovács 2016). Na drugi strani so prevladujoči razlogi za obiske v Avstriji nakupovanje, izleti in dopust ter delo (zaposlovanje).

Na formalni ravni je bilo po letu 1990 med Madžarsko in Slovenijo sklenjenih več meddržavnih, medregionalnih oziroma medobčinskih sporazumov o različnih oblikah sodelovanja. Še posebej po letu 2004 so oživel in se razvili stiki s Slovenijo tako rekoč na vseh družbenih področjih, razvilo se je tudi projektno sodelovanje. Kljub temu anketiranci še vidijo možnosti in priložnosti za okrepitev čezmejnega sodelovanja s Slovenijo, zlasti s čezmejnimi projekti, povezovanjem društev in organizacij, pri kulturnem in gospodarskem sodelovanju. Pri sodelovanju z Avstrijo pa so še najbolj poudarili razvoj gospodarskega sodelovanja in sodelovanja pri zaposlovanju.

Raziskava o mobilnosti porabskih Slovencev čez madžarsko-slovensko (in avstrijsko) mejo je odprla zanimiva vprašanja za nadaljnje preučevanje. Potrebno bi bilo na primer preučiti učinke čezmejne mobilnosti (zlasti zaposlovanja), kajti mobilnost prebivalstva nedvomno pušča v celotnem obmejnem prostoru in družbi, tako na madžarski (porabski) kakor na slovenski (in avstrijski) strani meje, gospodarske, demografske in prostorske posledice ter spremembe v kulturi, v jezikovnih-etničnih razsežnostih, v načinu življenja in vrednotah.

Drugo zanimivo raziskovalno vprašanje pa se nanaša na zbiranje pričevanj, spominov prebivalcev srednje in starejše generacije o izkušnjah ob prestopanju madžarsko-slovenske meje v času železne zavese.

²³ Glavna razlika med raziskavama, opravljenima leta 1992 in 1995, in zadnjo raziskavo iz leta 2014 je, da so bili v prvi dve raziskavi vključeni prebivalci Monoštra, v slednjo raziskavo pa so bili poleg prebivalcev Monoštra še prebivalci sedmih vasi slovenskega Porabja.

²⁴ Pomurska regija ima že več let najvišjo stopnjo registrirane brezposelnosti. V 2014 je ta bila 18,4-odstotna, še višja je bila samo med ženskami, 21,7-odstotna (Regije v številkah 2016: 22).

REFERENCE

- Arday, Lajos in Rudolf Joó. 1987. *Družbenapolitična organiziranost narodnosti v občini: Madžari in Slovenci: Sodelovanje in sožitje ob jugoslovanko-madžarski meji*. Ljubljana: ČZDO Komunist, TOZD Komunist, Inštitut za narodnostna vprašanja, 563–571.
- Barth, Fredrik. 1981 [1969]. *Ethnic Groups and Boundaries*. V: *Selected Essays of Fredrik Barth: Volume I*. London, Boston in Henley: Routledge, 198–227.
- Hardi, Tamás in Márta Nárai. 2001. A határ menti területek jellegzetességének átalakulása a 20. század végi Nyugat-Magyarországon. *Tér és Társadalom* 15 (2): 107–129.
- Just, Franci. 2009. *Porabje*. Murska Sobota: Franc-Franc in Društvo Argo (Knjižna zbirka Vse o).
- Kalc, Aleksej. 1997. Selitvena gibanja ob zahodnih mejah slovenskega etničnega prostora: Teme in problemi. *Annales* 7 (10): 193–214. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-GGLDAM9>
- Kalc, Aleksej. 2000. Prispevki za zgodovino izseljevanja iz Beneške Slovenije: Primer občine Sovodnje/Savogna, *Dve domovini/Two Homelands* 11–12: 175–202.
- Kalc, Aleksej (idr.). 2002. *Poti in usode: Selitvene izkušnje Slovencev z zahodne meje*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko in Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije; Trst: Narodna in študijska knjižnica (Knjižnica Annales majora).
- Kovács, Attila. 2003. Številčni razvoj Slovencev na Madžarskem v luči zgodovinskih dogodkov in pričevanj anketirancev v Sombotelu. *Razprave in gradivo* 43: 164–185. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-1EJKCKAW>
- Kovács, Attila. 2011. A magyarországi szlovének a magyar-jugoszláv kapcsolatok tükrében. V: E. A. Sajti (ur.), *Magyarország és a Balkán a XX. században: Tanulmányok*. Szeged: JATE press.
- Kovács, Attila. 2016. Demografsko praznjenje obmejnega, narodnostno mešanega območja v Prekmurju v dvajsetem stoletju – primer dvojezičnih naselij v občini Moravske Toplice. V: Danijel Grafenauer in Katalin Munda Hirnök (ur.), *Raznolikost v raziskovanju etničnosti: Izbrani pogledi*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 100–118.
- Kozár, Mária. 2000. *Felsőszölnök*. Budimpešta: Száz Magyar falu könyvesháza.
- Kozár, Mária. 2003. *A magyarországi szlovének*. Budimpešta: Press Publica (Változó Világ; 56).
- Kozar-Mukič, Marija. 1984. *Slovensko Porabje/Szlovénvidék*. Ljubljana: Znanstvena založba FF; Szombathely: Savaria Múzeum (Etnološka topografija slovenskega etničnega ozemlja – 20. stoletje).
- Kozar-Mukič, Marija. 1997. Kdo smo?: O identiteti Slovencev med Muro in Rabo. *Traditiones* 26: 297–304.
- Kozar-Mukič, Marija. 2003. Arhivski podatki o izseljevanju porabskih Slovencev po drugi svetovni vojni. V: Marina Lukšič Hacin (ur.), *Sezonstvo in izseljenstvo v panonskem prostoru: Zbornik razširjenih razprav mednarodne konference. Radenci, Slovenija, 22.–25. oktober 2002*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU (Migracije; 4), 111–118.
- Krajinski park Goričko. B. n. l. *Krajinski park Goričko*. http://www.park-goricko.org/sl/informacije.asp?id_informacija=3685&id_jezik=0&id_tip1=4&id_tip2=6&id_tip3=0, 20. 8. 2016.
- Lorber, Lučka. 2003. Porabje v procesu vključevanja v Evropsko unijo. V: Lučka Lorber (ur.), *Družbenogeografska in narodnostna problematika slovenske manjšine v Porabju na Madžarskem*. Maribor: Univerza v Mariboru, Znanstveni inštitut za regionalni razvoj, 99–117.
- Mejak, Renata. 1998. Medčasovna primerjalna analiza čezmejnih stikov in percepcij prebivalcev Monoštra o Madžarski in Sloveniji. V: Albina Nečak Lük in Boris Jesih (ur.), *Medetnični odnosi in etnična*

- identiteta v slovenskem etničnem prostoru: I. Izsledki projekta*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja, 273–316.
- Miklavc, Janja in Ludvik Olas. 1979. Socialnogeografska analiza slovenskega Porabja na Madžarskem. *Razprave in gradivo* 9–10: 137–148.
- Munda-Hirnök, Katarina. 1992. Vzroki in razvoj poljedelskega zaposlovanja med porabskimi Slovenci na Madžarskem. *Razprave in gradivo* 26–27: 238–248.
- Munda-Hirnök, Katalin. 1998. *O nekaterih aktualnih vprašanjih Slovencev na Madžarskem: Ekspertiza*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja.
- Munda Hirnök, Katalin. 1999a. Slovenci na Madžarskem ob koncu 90-ih let. *Razprave in gradivo* 35: 61–75. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-VVNVH6OL>
- Munda-Hirnök, Katalin. 1999b. *Kratka ocena trenutnega položaja Slovencev na Madžarskem*. Ljubljana: Inštitut za narodnostna vprašanja (Ekspertize; 170).
- Munda Hirnök, Katalin. 2001. Ime Slovencev na Madžarskem nekoč in danes = A magyarországi szlovének neve egykor és ma. *Etnologija Slovencev na Madžarskem* 3 (3): 60–76.
- Munda Hirnök, Katalin. 2002. A rábavidéki szlovének szerepe a határon átnyúló kapcsolatokban. V: Mária Mohos (ur.). *A határ, amely elválaszt és összeköt: mandulavirágzás tudományos napok 2002 március 4–8*. Pécs: Egyetemi Kiadó Pécs, 113–124.
- Munda-Hirnök, Katalin. 2004. Prikaz sezonstva v Števanovcih v Porabju med obema svetovnima vojnama v luči spominov intervjuvancev. *Traditiones* 33 (1): 143–153. DOI: <http://dx.doi.org/10.3986/Traditio2004330108>
- Munda Hirnök, Katalin. 2008. Sezonsko zaposlovanje porabskih Slovencev v obmejnem prostoru. V: Vera Klopčič in Anton Vratusa (ur.), *Živeti z mejo: Panonski prostor in ljudje ob dveh tromejeh: zbornik referatov na znanstvenem posvetu v Murski Soboti, 9.–11. novembra 2007*. Ljubljana: Slovenska akademija znanosti in umetnosti in Inštitut za narodnostna vprašanja (Narodne manjšine; 6), 234–241.
- Munda Hirnök, Katalin. 2009. Porabski Slovenci in čezmejno kulturno sodelovanje – stanje in perspektive. V: Irena Novak Popov (ur.), *Slovenski mikrokozmosi – medetnični in medkulturni odnosi*. Ljubljana: Zveza društev Slavistično društvo Slovenije (Zbornik Slavističnega društva Slovenije; 20), 307–323.
- Munda Hirnök, Katalin. 2013. Represija nad Slovenci v Porabju v času Rákosijevega režima (1948–1956). *Prispevki za novejšo zgodovino* 53 (1): 201–212. <http://sistory.si/11686/34915>
- Piko-Rustia, Martina. 2015. Etnološki čezmejni projekti med Slovenijo in zamejskim prostorom SI-AT/SI-IT/SI-HU/SI-HR – OP 2007–2013. *Glasnik Slovenskega etnološkega društva*, 55 (3–4): 126–136.
- Ravnik, Mojca. 1999. Družina in sorodstvo v slovenskem Porabju, Prekmurju in slovenski Istri. *Traditiones* 28 (1): 331–342. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-PJFNW2ND>
- Ravnik, Mojca. 2003. Družina in selitveni pojavi v Nadiških dolinah v Beneški Sloveniji. *Traditiones* 32 (1): 29–55. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-U3FQB5II>
- Razvojna agencija Slovenska krajina. B. n. l. *Razvojna agencija Slovenska krajina*. <http://www.szlovenvidek.hu/sl/>.
- Regije v številkah. 2016. *Regije v številkah: Statistični portret slovenskih regij 2016*. Ljubljana: Statistični urad Republike Slovenije. <http://www.stat.si/StatWeb/Common/PrikaziDokument.aspx?IdDatoteke=8941>.
- Ružič, Ernest. 2008. Meja. Meja danes, nekoč in v prihodnosti ... meja v glavah. *Porabje*, 14. 2.: 2.
- Slavec Gradišnik, Ingrid. 2013. Culture and boundaries: Antiquated, useful of vital concepts? V: Dragana Radojčić (ur.), *Kulturna prožimanja*. Beograd: Etnografski institut SANU, 15–28. <http://www.etno-institut.co.rs/files/zbornik/28/2IngridSlavecGradišnikENG.pdf>

- Sotočja. Ljubljana: Radio Slovenija – Prvi program, 8. 8. 2016. <http://4d.rtvlo.si/arhiv/sotocja/174420343>
- Sporazum. 1993a. Sporazum o zagotavljanju posebnih pravic slovenske narodne manjšine v Republiki Madžarski in madžarske narodne skupnosti v Republiki Sloveniji. *Uradni list Republike Slovenije* 6/93.
- Sporazum. 1993b. Sporazum o sodelovanju na področju izobraževanja, kulture in znanosti med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. *Uradni list Republike Slovenije* 6/93.
- Sukič, Marjana. 1999. Kulturno-turistična pot med Rabo in Muro. *Porabje* 9 (5), 11. 3.: 1.
- Stipkovits, Ferenc. 1994. *Porabski Slovenci: Dodatki k zgodovini porabskih Slovencev 1945–1949*. Celldömölk: Módszertani Szakcsoport.
- Tóth, Ágnes in János Vékás. 2013. A magyarországi nemzetiségek alapvető demográfiai mutatóinak változásai 2001–2011. *Barátság*. XX. évfolyam, 3.
- Zakon. 1994. Zakon o ratifikaciji Sporazuma o prosti trgovini med Republiko Slovenijo in Republiko Madžarsko. 1994. *Uradni list RS – Mednarodne pogodbe*, 14/94.
- Zupančič, Jernej. 2000. Slovenci na Madžarskem. *Razprave in gradivo* 36–37: 125–143. <http://www.sistory.si/11686/4826#page=126>
- Zupančič, Jernej. 2003. Čezmejne dnevne delovne migracije v slovenskem obmejnem prostoru. *Razprave in gradivo* 43: 68–111. <http://sistory.si/11686/4921>
- Zveza Slovencev na Madžarskem. 1997. *Traditiones* 26: 455. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-UGKHU8CJ>
- Zveza Slovencev na Madžarskem. B. n. l. *Zveza Slovencev na Madžarskem*. <http://www.zveza.hu/sl/>, 20. 8. 2016.

CROSS-BORDER MOBILITY OF THE PORABJE SLOVENIANS

Decades long isolation of the Hungarian-Slovenian and Hungarian-Austrian border, together with marginalization of the border region which includes Porabje, are the two crucial factors that have largely determined migrations and people's – not only the Porabje Slovenians' – mobility in the past. The role of the Hungarian-Slovenian border has changed over the last two decades. The article highlights the importance and social relevance of the state, Hungarian-Slovenian border in the current everyday situation, especially from the perspective of the Slovenian community in the Porabje. Perceptions of current mobility of the Porabje population was ascertained on the basis of the research project, which was carried out within the interacademy project Mobility, integration and adaptation along the Hungarian-Slovenian border in 2014, and on the basis of the past research studies and literature.

For easier understanding of the contemporary migration processes and the Porabje population mobility trends a socio-historical context of migrations of the Porabje Slovenians is given, together with the major historical landmarks that have either impeded or enhanced the people's mobility. The period following the year 1920, when Porabje remained within the Hungarian state, was marked by hard economic conditions, which contributed to seasonal mobility and emigration. Not even the end of the WWII saw a major improvement of economic conditions. Just the opposite in fact, in 1948 all communication between Hungary and Yugoslavia (Slovenia) was cut due

to the Informbiro resolution. Consequently all communication between the border places along Raba and Mura rivers were cut for a longer period of time. Unfavourable living conditions contributed to mass emigration from the border counties in the 1950s. Their target destinations were Western European states, USA and partly Yugoslavia. In the 1970s and 1980s cooperation between Yugoslavia (Slovenia) and Hungary flourished in different social spheres. The status of the Porabje Slovenians as well as the intensity and diversity of their mobility after 1990 were mostly affected by: democratic processes in Hungary, independence of Slovenia, organizations of Slovenians in Hungary, gradual opening of the region and European integration processes. All this affected the enhancement of cross-border communication and interregional cooperation at different levels.

The open border along with potential opportunities for cooperation and integration at formal and informal levels are expected to increase the mobility of the Porabje people, especially Porabje Slovenes, across the Hungarian-Slovenian border. However, results of the latest empiric research, carried out 2014 within the project Mobility, integration and adaptation along the Hungarian-Slovenian border, do not show increased frequency of the Porabje people's visits to Slovenia as compared to the results of the past research studies (1992, 1995). The research study showed greater changes regarding the reasons of visits to Slovenia, especially as compared with reasons of visiting Austria. Porabje people mostly visit Slovenia for trips, vacations, shopping, cultural and sports events, and also to see their friends and relatives. The number of labour visits is considerably lower. These data were expected because the neighbouring Goričko (Prekmurje) is also a peripheral region with only one urban center, which provides for a limited number of jobs, consequently contributing to traditional seasonal, temporary and permanent emigration, as well as to eventual depopulation. On the other hand visiting Austria is mostly due to shopping, trips, vacations and work.

According to the questionnaires the people of Porabje are also beginning to notice some negative consequences of the open border.

Research study on mobility of the Porabje Slovenians across the Hungarian-Slovenian (and Austrian) border raised some interesting questions for further study. It would be necessary to study the effects of cross-border mobility (especially employment), as migrations certainly generate consequences (economic, demographic, spatial, in culture, language, lifestyle, values) in the entire border territory and society, so on the Hungarian (Porabje) as on the Slovenian (and Austrian) side of the border. Another interesting research question refers to collecting testimonies, memories of the older and middle generation with regard to their experience of crossing the Hungarian-Slovenian border in the time of the so called Iron curtain.

Dr. Katalin Munda Hirnök, Inštitut za narodnostna vprašanja,
Ljubljana, katalin.hirnok@inv.si
Dr. Mojca Medvešek, Inštitut za narodnostna vprašanja, Ljubljana
mojca.medvešek@inv.si